

Englanti kielivalintana Suomessa asuvien ulkomaalaistaustaisten henkilöiden diskursseissa

LIISA-MARIA LEHTO

1 Johdanto

Maahanmuuton, kielten ja kuuluvuuden tunteen yhteys on keskeisesti esillä niin yhteiskunnallisessa keskustelussa kuin entistä monikielisempää suomalaista yhteiskuntaa koskevassa tutkimuksessakin. Kielivalinta on yksilölle merkityksellinen identiteetin ja kielellisen positioinnin (esim. Bäckman 2017; Mononen & Straszer 2017; Scotson 2018a; Ruuska 2020) sekä osallisuuden näkökulmasta (esim. Piller 2014; Iikkanen 2017). Yhteiskunnallisessa päätöksenteossa kieli puolestaan nähdään ennen kaikkea integraation kannalta, tarkemmin työelämäkysymysten ja kielenoppimisen kautta (Strömmer 2017b: 137; ks. myös esim. Jäppinen 2011: 193). Tutkimuksessani tarkastelen, miten Suomessa asuvat ulkomaalaistaustaiset henkilöt puhuvat sellaisista arkisista vuorovaikutustilanteista, joissa he valitsevat kieleksi englannin. Kiinnostuksen kohteena eivät ole tiettyyn kontekstiin rajatut tilanteet vaan ylipäätään sellaiset tapaukset, jotka osallistujat itse nostavat esille keskeisinä kielivalintatilanteina.

Aiemman tutkimuksen perusteella valinnat englannin ja suomen välillä nostavat ulkomaalaistaustaisten kertomuksissa esiin ristiriitaisia puhumisen tapoja. Englanti nousee usein esille, kun puhutaan monikielisyydestä suomalaisessa yhteiskunnassa, ja se näyttäytyy käyttökelpoisena arjessa sekä keskeisenä resurssina yhteiskuntaan osallistumisessa, varsinkin oleskelun alkuvaiheessa (esim. Henry 2015; Iikkanen 2017; Scotson 2018a). Samalla kuitenkin suomen kielen oppiminen ja merkitys usein korostuvat (esim. Scotson 2018a; Intke-Hernandez 2020), ja on huomattava, että englanti ei ole kaikkien saavutettavissa oleva resurssi (esim. Iikkanen 2017: 135–136; Lehto, tulossa 2023). Kielivalinta eri resurssien välillä ei siis ole yksioikoinen asia kieltä käyttävän yksilön eikä yhteiskunnan kannalta. Tutkimassani parikeskusteluaineistossa lähes kaikki osallistujat ilmaisevat halunsa oppia lisää suomea vastauksena kysymykseen ”Mitä kieliä haluaisit käyttää arjessasi enemmän?”. Siksi aineistossa taajaan esiintyvät kuvaukset englannin valitsemisesta ovat entistäkin merkittävämpiä, ja on tärkeää selvittää, mistä ristiriita yksilön kielenkäyttöpyrkimysten ja todellisen kielenkäytön välillä kumpuaa. Tätä tarkastelen aineistostani, jossa ulkomaalaistaustaiset osallistujat puhuvat pareittain kielen ja osallisuuden teemoista. Ulkomaalaistaustaiseksi määrittelen hen-

kilön, jonka vähintään toinen vanhempi tai joka itse on muuttanut Suomeen aikuisena ja jonka lapsuudenkodissa on puhuttu tai nykyisessä kodissa puhutaan jotain muuta kieltä kuin suomea¹ tai toista kieltä suomen lisäksi.

Osallistujat kertovat kielivalinnoista eri vuorovaikutustilanteissa ja rakentavat kuvaava niistä tekijöistä, jotka estävät suomen kielen käyttämistä ja edistävät englannin valitsemista. Tutkimuskysymykseni on seuraava: miten ja millaisia diskursseja eli puhumisen tapoja osallistujat rakentavat kielivalintatilanteista? Tutkimuksessani käsitte-len siis ensinnäkin erilaisia tilanteita, joissa englanti valitaan vuorovaikutuksen kie-leksi. Olen luokitellut nämä tilanteet kielivalintatyypeiksi, joissa erilaiset diskurssit englannista rakentuvat. Toiseksi tutkimuskysymys käsittää ne kuvauksissa esiintyvät kielenaineokset, joista diskurssit muodostuvat. Kriittiseen perinteeseen nojautuminen antaa mahdollisuuden tarkastella kielen ja sosiaalisen maailman yhtymäkohtia (esim. Wodak & Meyer 2016 [2001]) ja siten kiinnittää aineistossa rakentuvat diskurssit kieli-kysymyksiin suomalaisessa yhteiskunnassa.

Tutkimus jakautuu viiteen lukuun, joista seuraavassa (2) avaan monikielisyiden ja kielivalinnan arjen problematiikkaa monikielisten resurssien, kielikäytänteiden sekä osallisuuden näkökulmasta. Luvussa 3 esittelen tutkimukseni aineiston ja osallistujat (3.1) sekä tutkimusmetodini kriittisen diskurssianalyysin (3.2). Tulokseni esitän luvussa 4, joka on jaettu kolmeen alalukuun kielivalintatyyppien eli englannin valitsemista ku-vaavien diskurssien mukaan. Lopuksi luvussa 5 kokoan tulokseni ja pohdin niiden merkitystä monikielisyydelle suomalaisessa yhteiskunnassa.²

2 Monikielisyys ja kielivalinta

Ulkomaalaistaustaisten kielivalintoja ja kielenkäyttöä sekä niihin liittyviä käsityksiä tarkastelevissa tutkimuksissa (mm. Jäppinen 2011; Henry 2015; Iikkanen 2020; Ruuska 2020; Scotson 2020) lähtökohtana on usein ollut kielenoppiminen (Ruuska 2020; Scotson 2020) tai kieli työelämässä (Jäppinen 2011; Tarnanen & Pöyhönen 2011; Komppa, Lehtimaja & Rautonen 2017). Ne molemmat ovat yhteiskuntaan kiinnittymisen ja integroitumisen kannalta keskeisiä (ks. esim. Dahinden 2012: 117; Piller 2014: 192). Aiemmissä tutkimuksissa on pohdittu eri tekijöiden vaikutusta arjen kielivalintoihin, muun muassa kieli-identiteettiä ja positioita (esim. Mononen & Straszer 2017; Scotson 2018a), kielitaitoa ja sen kehitystä (esim. Scotson 2018b; Kalliokoski 2019; Dufva 2020) sekä kielenoppijan matkaa kielenkäyttäjäksi (Piller 2002; Kalliokoski 2019). Työ-kontekstissa on kiinnitetty huomiota esimerkiksi kielitaidon riittävyteen (esim. Jäppi-nen 2011; Tarnanen & Pöyhönen 2011) tai muiden antamaan tukeen (Strömmer 2017a). Tutkimuksessani ulkomaalaistaustaisten henkilöiden kuvaukset kielen valitsemisesta

---

1. Tutkimuksen osallistujien joukossa oli ainoastaan sellaisia henkilöitä, joilla kielivalinta koskee suomea ja jotain sellaista kieltä, joka ei ole toinen kansalliskielistä (ruotsi) tai muu kielilaissa mainittu kieli (Kielilaki 14 § ja 17 §).

2. Tämä tutkimus on osa Oulun yliopiston Linbo-hanketta (Kielellinen ja ei-kielellinen vuorovaikutus monikulttuurisessa arjessa -hanke), jota on rahoittanut Suomen Akatemia vuosina 2019–2023. Kiitän artikkelin valmistumisesta rahoittajaani sekä käsikirjoituksen arvioijia.

kiinnittyvät erilaisiin tilanteisiin ystävien ja perheen, työyhteisön jäsenten sekä erilaisien asioimistilanteissa kohdattujen henkilöiden kanssa. Keskeisintä ei kuitenkaan ole niinkään puhumisen tavan analysointi tilanteen luonteen kannalta. Sen sijaan keskityn tarkastelemaan puhumisen tapoja siitä näkökulmasta, kuinka kielivalinnoissa tasapainotellaan kielellisten resurssien ja osallistujien niille antamien merkitysten välillä. Esittelenkin seuraavaksi tutkimukseni kannalta keskeisiä näkemyksiä monikielisistä resursseista, kielikäytänteistä sekä osallisuudesta.

Käsittelen artikkelissani kielivalintaa, joka kiinnittyy yksilön monikielisiin resursseihin. Näiden resurssien joukosta kielenkäyttäjä tekee eri tilanteissa tietoiset tai tiedostamattomat valintansa. Kielellisiä käytänteitä tutkimuksessani edustaakin nimenomaan kielivalinta: se, mitä vaihtelevista resursseista otetaan käyttöön eri tilanteissa (aiheesta ks. Spolsky 2004: 217–218). Kun puhutaan yksilön kielivalinnoista, samalla puhutaan sosiaalisesta kanssakäymisestä ja vuorovaikutuksesta entistä moninaisemmassa suomalaisessa yhteiskunnassa. Näissä molemmissa huomio olisi hyvä keskittää tilanteisiin kieliresursseihin ja niiden hyödyntämiseen. (Esim. Lehtonen 2015.)

Suomi on historialtaan monikielinen, mutta se on alettu mieltää yhteiskunnan tasolla monikieliseksi vasta maahanmuuton lisääntymisen myötä (esim. Suni & Latomaa 2012: 67). Yksikielisyyden normi on pitkään hallinnut kielikäsitteitä sekä Suomessa että länsimaissa yleensäkin (esim. Blommaert, Leppänen & Spotti 2012: 7–8; Henry 2015: 457; Jaspers & Madsen 2019 lähteeseen), vaikka lavean kielikäsitteksen mukaan jokainen useampaa kuin yhtä kieltä millään tasolla osaava henkilö on monikielinen (Edwards 1994). Näen monikielisyyden ensinnäkin resurssien kokoelmana, repertuaarina, josta valitaan käyttöön tilanteenmukaisia resursseja. Toiseksi monikielisyys on käsitykseni mukaan hahmotettava kielen eri tehtävien kautta. Kieliä käytetään kommunikointiin, mutta ne ovat keskeisiä myös identiteetin ja kulttuurin kannalta (ks. esim. Lehto 2018). Resurssiajattelu ei siis nähdäkseni poista kielen merkitystä yksilön kannalta, vaan se auttaa ymmärtämään nimenomaan sitä, kuinka kielet vuorovaikutuksessa toimivat. Kielellä luodaan ja välitetään merkityksiä, pidetään yllä sosiaalisia suhteita ja osallistutaan inhimillisen elämän eri puoliin. Monikielisillä henkilöillä nämä tehtävät voivat jakautua eri tavoin eri kielten kesken.

Kielellisten resurssien arvo on erilainen eri tilanteissa (Blommaert 2003: 613), ja kielellisiä resursseja tarkastelevassa tutkimuksessa analysoidaan sitä, miten kieltä käytetään, milloin sitä voi käyttää ja kenelle sillä on merkitystä (Blommaert 2010: 196; ks. resursseista ja repertuaareista myös Lehtonen 2015; Dufva 2020). Näihin kysymyksiin kiinnittyvät paitsi kielivalintojen syyt myös niiden seuraukset yksilölle ja yhteiskunnalle. Kun kieliresursseja valitaan monikielisessä arjessa³, vuorovaikutustilanteissa elävät kielen useat tehtävät ja merkitykset sekä niihin kiinnittyvät arvostukset (resurssien tilanteisesta arvosta ks. esim. Blommaert 2003: 616). Eri kielenkäyttötilanteet ja niiden edellytykset sekä kielenkäyttäjän omat tavoitteet vaikuttavatkin kielivalintoihin (esim. Leppänen, Nikula & Kääntä toim. 2008; Jäppinen 2011: 202). Sekä kielikäytänteet että -ideologiat vaikuttavat laajasti osallisuuteen yhteiskunnassa, mutta

---

3. Myös yksikielinen arki sisältää erilaisia kielenkäyttötapoja: erilaiset repertuaarit, tyylit ja tilanteet vaihtelevat. Tässä tarkoitan kuitenkin nimenomaan erikielisiä resursseja.

tämä jää yhteiskunnallisessa keskustelussa monesti huomioimatta. Suurimmat osallisuuden haasteet yhteiskunnassa ovat moninaisuutta arvostavien kieli-ideologioiden ja -käytänteiden edistämisessä. Lisäksi osallisuus on usein ylhäältä annettua ja keskittyy integraation käsitteeseen. (Piller & Takahashi 2011: 371; ideologioista ks. esim. Silverstein 1979; Kroskirty toim. 2000.)

Yhteiskunnan toimintoihin mukaan pääsemisessä kieli on keskeinen, sillä kieltä ja työpaikkaa pidetään aikuisten maahanmuuttajien integraation päätavoitteina (Strömmer 2017b: 137; ks. myös esim. Jäppinen 2011: 193; Henry 2015: 443). Lisäksi kielen, sosiaalisten rakenteiden ja yksilön toimijuuden välillä vallitsee dialoginen suhde (Piller 2014: 194–195; Leemann, Kuusio & Hämäläinen 2015: 1–2), ja yksilön osallisuus rakentuu pitkälti osana vuorovaikutusta (Leemann ym. 2015: 5), mikä vahvistaa kielen roolia integraatiossa. Riittämättömät kieliresurssit voivat rajoittaa toimijuutta ja sitä kautta osallisuutta, kun etenkin suullisen vuorovaikutuksen merkitys sosiaalisissa suhteissa on suuri (esim. Scotson 2018b: 221). Tutkimuksessani valotan käsitystä Suomessa asuvien ulkomaalaistaustaisten kielikäytännöistä, tässä tapauksessa englannin valitsemisesta. Pureudun näistä käytännöistä rakennettuihin diskursseihin eli puhumisen tapoihin ja osoitan, miten ne kytkeytyvät kielenkäyttötapoihin ja eri kielten rooleihin suomalaisessa yhteiskunnassa.

3 Tutkimuksen toteutus

Tutkimukseni edustaa kriittistä diskurssintutkimusta, jossa aineistona ovat teema-haastattelumaiset parikeskustelut (parikeskustelusta menetelmänä ks. Lehto 2018). Seuraavaksi kuvaan tutkimusaineistoni sekä osallistujat, minkä jälkeen esittelen menetelmäni kriittisen diskurssianalyysin.

3.1 Aineisto ja osallistujat

Artikkelini aineistona on 10 parikeskustelua, joista kukin on käyty kahden Suomessa asuvan ulkomaalaistaustaisen henkilön välillä, ja osallistujia on siis yhteensä 20. Kes- kustelut ovat puolistrukturoitujen teemahaastattelujen kaltaisia (teemahaastattelusta ks. esim. Tiittula & Ruusuvuori 2005: 11): olen antanut keskustelutilanteessa osallis- tujille käsiteltäväksi teemoja ja niitä koskevia kysymyksiä (liite 1). Osallistujia hankin Oulun yliopiston Linbo-hankkeen tutkijoiden yksityisten kontaktien, Oulun yliopiston suomi toisena kielenä -oppiaineen maahanmuuttajille suunnatun yhteistyöprojektin ja tietyille ulkomaalaistaustaisten ryhmälle suunnatun Facebook-ryhmän kautta. Ensimmäiset kaksi pilottikeskustelua käytiin keväällä 2019, mutta valtaosan keskusteluista olen kerännyt syksyn 2019 ja alkuvuoden 2020 välisenä aikana.⁴

4. Parikeskustelut ovat osa Oulun yliopiston suomen kielen oppiaineen Kielellinen ja ei-kielellinen vuorovaikutus monikulttuurisessa arjessa -hankkeen (Linbo) aineistoa. Tämän tutkimuksen aineisto kerättiin vuosina 2019–2020. Suurimman osan aineistosta, yhdeksän parikeskustelua, olen kerännyt itse, ja yksi keskusteluista on Oulun yliopiston suomen kielen oppiaineen opiskelijan keräämä.

Kerroin osallistujille keskustelutilanteen alussa, että he voivat käyttää halutessaan useita kieliä eikä yhdessä kielessä pitäytyminen ole lopputuloksen kannalta oleellista.⁵ Osallistujat saivat keskustelukysymykset joko suomeksi tai englanniksi tai tarvittaessa molemmilla kielillä. Keskusteluista kahdeksan käytiin suomeksi ja kaksi englanniksi, ja ne kestivät lyhimmillään noin 45 minuuttia ja pisimmillään hieman yli kaksi tuntia (ks. taulukkoa 1). Keskimäärin osallistujat keskustelivat noin puolitoista tuntia, joten aineistoa kertyi yhteensä noin 15 tuntia (15.23.17). Kaikki keskustelut on videoitu ja litteroitu (litterointimerkeistä ks. liite 2). Olin keskusteluissa mukana ohjaamassa niiden etenemistä ja auttamassa tarvittaessa, jos keskustelutilanteessa tai ennen sitä taustatietolomakkeiden täyttämässä tuli epäselvyyksiä. Itse keskusteluun pyrin puuttumaan mahdollisimman vähän. Osa keskusteluista eteni spontaanimminkin ja polveilevämmin, mutta osassa taas keskustelijat pitäytyivät tiukemmin annetuissa kysymyksissä. Variaatio ei kuitenkaan vaikuttanut aineiston hyödynnettävyyteen, vaan lopputuloksena saatiin aineisto, jossa osallistujien yhdessä jaetut kokemukset ja näkemykset sekä niiden mahdolliset erot saatiin parikeskustelumenetelmällä esiin (ks. parikeskustelun hyödyistä Lehto 2018).

Taulukko 1.
Osallistujat ja aineisto.

Pari	Koodi	Asunut Suomessa (vuotta)	Nauhan kesto
1	No119B/No119A	11 / noin 1	1.15.45
2	No219B/No219A	syntynyt Suomessa / 22	1.16.10
3	No419B/No419A	14/18	2.08.47
4	No519B/No519A	15/12	1.54.49
5	No120B/No120A	10/22	1.24.30
6	Mo220B/No220A	10/10	1.44.44
7	Mo320B/No320A	4/4	0.46.16
8	No420B/No420A	4/11	1.37.26
9	No520B/No520A	2,5/2	1.50.53
10	No620B/No620A	11/4	1.23.57

Osallistujilta kerättiin tutkimustilanteessa parikeskustelujen lisäksi kyselylomakkeella tietoja heidän taustoistaan ja kielenkäytöstään eri tilanteissa. Kahdetakymmenestä osallistujasta 16 on naisia ja 4 miehiä. Osallistujat ovat asuneet Suomessa lyhimmillään noin vuoden ja pisimmillään 22 vuotta. Yksi osallistujista on syn-

5. Käytännössä keskustelut käytiin joko suomeksi tai englanniksi. Olin asettanut ne keskustelun kieliksi, sillä ne ovat kielet, joita kykenen analysoimaan diskurssianalyttisesti. Lisäksi keskusteluissa käytettiin jonkin verran muita kieliä, esimerkiksi ruotsia, daria, saksaa, espanjaa ja viroa. Näitä käytettiin kuitenkin lähinnä yksittäisinä sanoina, kun osallistujat referoivat jotain aiemmin käymäänsä keskustelua. Monesti nämä yksittäiset sanat olivat fraaseja tai tervehdymiä. Ainoastaan virolaiset käyttivät virokielisiä resurssejaan enemmän kuin yksittäisten sanojen tai fraasien verran. Tämä johtui mahdollisesti siitä, että virokieliset osuivat kahdessa tapauksessa keskustelupareiksi ja lisäksi heillä oli tieto tutkijan virokielen taidosta.

tynyt Suomessa. Osallistujat ovat lähtöisin 13:sta eri maasta, Euroopasta, Aasiasta ja Pohjois-Amerikasta, ja ilmoittaneet äidinkieliikseen yhteensä 13 eri kieltä. Kolme osallistujista kertoo olevansa kaksikielisiä, ja kahdella heistä suomi on toinen äidinkieli. Neljässä keskustelussa osallistujat tunsivat toisensa ennestään, ja osa heistä jakoi saman äidinkielen. Suurin osa osallistujista oli toisilleen tuntemattomia, satunnaisesti keskustelupariksi valittuja. En paljasta osallistujien äidinkieliä enkä lähtömaita tarkemmin, koska ne eivät ole analyysini kannalta olennaisia tietoja. Viitataan osallistujiin kirjain- ja numerosarjalla, koska en halua myöskään peitenimiä käyttämällä luoda mielikuvia äidinkielestä tai lähtömaasta. Taulukossa 1 on esitetty osallistujat pareittain, heidän Suomessa asumansa aika sekä parikeskustelunauhan kesto. Osallistujan koodissa N tarkoittaa naista ja M miestä. Numerosarjan kaksi ensimmäistä numeroa puolestaan viittaavat parikeskustelujen järjestykseen ja kaksi viimeistä keruuvuoteen.

Yhä moninaisemmissa yhteiskunnissa siirtolaisten taustat ja siirtolaisuuden motiivit ovat entistäkin ennakoimattomammat (Vertovec 2007). Tutkimukseni kohteena eivät ole tietynlaiset siirtolaiset tai ulkomaalaisryhmät, vaan osallistujieni Suomeen tulemisen ja Suomeen asettumisen syyt ovat moninaisia. Saan aineiston avulla käsityksen erilaisten ulkomaalaistaustaisten henkilöiden kielenkäyttöön liittyvistä diskursseista suomalaisessa yhteiskunnassa.

Tutkimuksessani analyysin vaatavuutta lisää aineiston kielellinen variaatio. Aineisto koostuu osallistujien erikielisistä resursseista, joita ovat tuottaneet eritaustaiset ja kieli-repertuaariltaan erilaiset suomen- ja englanninpuhujat. Kielirepertuaarit vaikuttavat valinnanmahdollisuuksiin kielenkäytössä ja siten diskurssien rakentumiseen kielenpiirteissä, siis käytännössä siihen, millä kaikilla kielenaineksilla osallistujat voivat ilmaista itseään. Osalla osallistujista voi olla suhteellisen rajalliset mahdollisuudet tehdä erilaisia kielellisiä valintoja sekä suomeksi että englanniksi. Toiset taas ovat erilaisessa asemassa, koska he voivat käyttää äidinkieltään. Koska diskurssitutkimuksessa tarkastellaan kielellisiä valintoja, on tärkeä tiedostaa näiden aineiston erityispiirteiden sekä esittämieni kysymysten (ks. liitettä 1) vaikutus analyysiin. Lisäksi englanninkielinen aineisto on minulle tutkijana vaativampaa kuin suomenkielinen. (Ks. haastattelujen toteuttamisesta useilla kielillä esim. Jäppinen 2011; Scotson 2018a.)

Vaikka aineisto ei siis ole ominaisuuksiltaan eikä minulle analyysimahdollisuuksiltaan täysin yhtenäinen, lingvistisen diskurssianalyysin toteuttaminen on mahdollista. Analyysivaiheiden yhtenäisyys, useilta osallistujilta kerätty aineisto, työn laadullisuus sekä aineistossa esiintyvät toistuvuudet antavat tuloksille luotettavuutta. Erikielisten resurssien käyttö tutkimusmateriaalina ei voi monikielisyys-tutkimuksessa olla peruste aineiston hylkäämiselle. Ulkomaalaistaustaiset saavat äänensä kuuluviin parikeskusteluissa, jotka moni osallistuja sanoi näkevänsä tilaisuutena harjoitella suomea.

3.2 Puhumisen tapojen diskurssianalyttinen tarkastelu

Selvitän tutkimuksessani osallistujien kielivalinnoista puhumisen tapoja kriittisen diskurssitutkimuksen avulla. Kriittisessä diskurssianalyysissä tutkitaan sosiaalisia ilmiöitä kielenpiirteistä käsin (ks. esim. Wodak & Meyer 2016 [2001]), jolloin kieli näh-

dään Foucault'ta mukailleen merkitysten, totuuksien ja tietojärjestelmien rakentamiseen tarkoitettuna resurssina (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 71). Diskurssit rakentuvat vuorovaikutuksessa ja ovat yhtä aikaa kielellisiä ja sosiaalisia ilmiöitä (mts. 32). Ne ovatkin käytänteitä, jotka muodostavat systemaattisesti kohteet, joista ne puhuvat: objektit, tilanteet, identiteetit ja sosiaaliset suhteet (Foucault 2005; ks. myös Fairclough 1989: 19; Wodak & Meyer 2016 [2001]: 16). Diskurssit siis tuottavat tiedon ja totuuden tietynlaisen merkityksellistämisen tavan, joka samalla sulkee pois toiset tavat kuvata todellisuutta (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 74). Kriittisessä analyysissä on tarkoitus kiinnittää huomiota itsestäänselvyyksien toistumiseen, jolloin voi myös tarkastella diskurssien mahdollisia seurauksia (Wodak & Meyer 2016 [2001]: 16).

Kriittiselle diskurssintutkimukselle on tyypillistä olla monitieteistä ja hyödynää eri tutkimustraditioiden työkaluja (Wodak & Meyer 2016 [2001]: 16). Siksi viitataan työssäni myös keskustelunanalyttisen tutkimuksen tuloksiin. Diskurssianalyysia ja keskustelunanalyysia yhdistämällä voi päästä käsiksi sosiaalisiin käytänteisiin, jotka vaikuttavat osallistujien ympäristössä ja osaltaan selittävät osallistujien puheen sisältöjä (Stevanovic & Weiste 2018). Keskustelunanalyysi keskittyy arjen vuorovaikutuksen yksityiskohtiin ja auttaa ymmärtämään, miten esimerkiksi vuorovaikutuksen ongelmatilanteet näkyvät ja miten niissä käytännössä selvitetään (ks. esim. Kurhila 2001; Lilja 2010). Oma analyysini saa paitsi vahvistusta keskustelunanalyttisestä traditiosta myös osaltaan täydentää sen antamaa kuvaa vuorovaikutuksesta ja kielivalinnasta. Käytössäni ovat osallistujien kertomukset, siis toisen käden reflektio, vuorovaikutuksen tapahtumista (Ruuska 2020: 77 ja lähteet), joten tutkimukseni tuo keskusteluun mukaan retrospektiivisen näkökulman. Se on osallistujien näkemys vuorovaikutustilanteesta, kun he kuvauksillaan rakentavat tilanteen parikeskustelussa uudestaan.

Diskurssianalyysin mukaisesti tuon esille sellaisia kielen ilmauksia, joissa merkitykset, sosiaaliset suhteet ja arvostukset ilmenevät (esim. Wodak & Meyer 2016 [2001]: 12, 20; Määttä, Suomalainen & Tuomarla 2020). Analyysi etenee vuorovaikutustilanteiden luokittelusta kielivalintojen diskursiivista tarkastelua kohti. Ensin aineisto on litteroitu, minkä jälkeen olen etsinyt ja koonnut parikeskusteluaineistosta tapaukset, joissa osallistujat kertovat valitsevansa vuorovaikutustilanteissa englannin. Erilaisiin kielivalintatyyppeihin pääsen käsiksi teemoittelemalla kielivalintatilanteet sen mukaan, *mistä* niissä puhutaan (esim. van Dijk 2012): mitä osallistujat kertovat olevan kielivalinnan taustalla ja mitkä mahdollisesti ovat sen motiivit. Sama kielivalintatilanne voidaan kuvata eri tavoin, joten teemoittelun jälkeen analysoin aineistokatkelmat diskurssianalyttisesti siitä näkökulmasta, *miten* analyysin kohteesta puhutaan. Se, miten osallistujat käyttävät erilaisia kielenaineiksia puhuessaan kielen valitsemisesta, tuo esille merkityksen antamisen prosesseja. Ne puolestaan kertovat kielikäytännöistä sekä niille annetuista merkityksiä (kielenpiirteiden analyysistä ks. esim. Fairclough 1989: 110–111). Selvitän, millaisia kielenaineiksissa rakentuvat puhumisen tavat ovat (esim. van Dijk 2012): tarkastelen esimerkiksi, kuinka erilaisilla verbivalinnoilla tai evaluoinneilla rakennetaan kuvaa vuorovaikutustilanteista, kielen valitsemisesta sekä suhteesta itseen ja toisiin osallistujiin.

4 Erilaiset kielivalintatyypit

Tässä luvussa esittelen aineistoni diskursiivisen analyysin. Tarkastelen, millaisen kuvan osallistajat rakentavat tilanteista, joissa he valitsevat englannin. Välillä englanti edustaa aineistossa muita kieliä ikään kuin itsestään selvästi, jolloin sen valintaa ei erikseen selitetä. Tyypillisempää kuitenkin on, että tilanteita kuvaillaan ja perustellaan. Silloin rakentuu erilaisia puhumisen tapoja, diskursseja, jotka konkretisoitin luokittelemalla ne kielivalintatyypeiksi. Kielivalintatyyppien keskinäiset erot muodostuvat kielivalintojen perusteluissa ja motiiveissa, tarkemmin niissä kielenaineiksissa, joilla nämä perustelut ja motivaatiot ilmaistaan. Osallistujien kertomukset eivät jakaannu siten, että yksi osallistuja esittäisi kielelliset valinnat vain yhdenlaisina, vaan osallistujilla esiintyy tilanteista vaihtelua. Siksi kielivalintatyypeissä ei ole kyse pelkästään kielitaidosta vaan monimutkaisemmasta ilmiöstä. Tarkastelen kielivalintatyypeiksi jakautuvia tilanteita seuraavissa alaluvuissa.

Ensimmäinen alaluku (4.1) käsittelee puhumisen tapaa, jossa englanti nähdään osana monikielistä arkea ja resursseja. Sen jälkeen keskityn tapauksiin, joissa kielen valitseminen kiinnittyy spesifiin sanastoon ja ymmärryksen varmistamiseen erityistilanteissa (4.2). Lopuksi käsittelem englannin valitsemisen pakkoa (4.3). Kaikkien kielivalintatyyppien kohdalla esittelen analyysissäni niitä kielenpiirteitä, joissa kukin diskurssi rakentuu.

4.1 Englanti osana arjen resursseja

Kielivalinnasta puhutaan tässä alaluvussa osana monikielistä arkea ja resursseja. Analyysissä diskurssi siis rakentuu kielivalintatyyppinä, jonka mukaan englanti on yhteinen resurssi, jonka tehtävänä on sujuvoittaa kielenkäyttöä. Osallistujilla on käsitys omista ja toisten resursseista, jolloin he käyttävät englantia tilanteen salliessa. Esimerkissä 1 englannin valitseminen motivoituu monikielisten resurssien käyttömahdollisuuksien tuntemisesta ja hyödyntämisestä, joten siinä korostuu vuorovaikutuksen sujuvuus.

- (1) 1 No420B: – – siis tosi monesti niinku, luokkakavereitten kans, tulee
 2 puhuttua semmosta finglishiä ((naurahtaa))
 3 No420A: joo. ((nauraa))
 4 No420B: ko ((nauraa)) ko, aika moni, – – aika monella on, äidinkielenä
 5 suomen kieli. ja sitten, ne ossaa todella hyvin englantia, tai, joillekin se on
 6 melkein niinku, toinen äidinkieli. – – se on sitten niinku, huvittava ko, me
 7 heitetään aina sitte, niinku (vällii) jotain, jos me puhutaan suomea nii,
 8 jotain englanninkielisiä fraaseja tai, tai sanoja tai sitten niinku, jos, me
 9 puhutaan jostain, dialogista – – mikä oli tapahtunu, vaikka englannin
 10 kielellä, vaikka me kerrotaan siitä suomen kielellä nii, me sanotaan sitten
 11 ne fraasit niinko, englanniksi. – – ja sitte jatketaan niinku suomeksi.
 12 – –
 13 No420B: – – monesti vaan kavereitten kans niinku, tai kämppisten
 14 kans kämpillä, tulee sillee, vähän sekaisin että mä saatan puhua suomea

15 mun, suomenkieline, kämppis saattaa puhuu, mulle englantia sillee, että,
16 ajattelemattomasti.

Osallistuja No420B kuvailee käyttämiään monikielisistä resursseja sekä evaluoii toisten hallitsemia resursseja (*ossaa todella hyvin; melkein – – toinen äidinkieli*, r. 5–6) ja siten osoittaa tuntevansa ne. Tieto toisen resursseista ja halukkuudesta käyttää niitä on tärkeää ja vaikuttaa kielenkäyttötilanteeseen (Komppa ym. 2017). Osallistujan No420B tapauksessa tieto resursseista on vuorovaikutuksessa molemminpuolista, mikä mahdollistaa niiden tarkoituksenmukaisen hyödyntämisen ja kielillä leikittelyn. Osallistujan vuorovaikutus hänen mainitsemiensa ryhmien, yleensä tuttujen ihmisten (*luokkakavereitten; kavereitten; kämppisten; kämppis*, r. 1, 13, 15), kanssa onkin tavallista ja toistuvaa (*tosi monesti; monesti*, r. 1, 13).

Kielenkäytön luonnetta osallistuja No420B kuvaa verbivalinnoilla, joissa on ensinnäkin esillä kielen resurssiluonne (resursseista esim. Blommaert & Backus 2013: 19–21; Lehtonen 2015: 52–53): kielten tilanteinen ja vaihteleva käyttö (*me heitetään; saatan puhua; saattaa puhuu*, r. 6–7, 14, 15). Toiseksi näkyvillä on kielten automaattisuus, kun kielet osallistujan mukaan toimivat tiettyjen ryhmien kanssa ikään kuin itsekseen (*tulee puhuttua; tulee – – vähän sekaisin; saattaa puhuu – – ajattelemattomasti* 'ajattelematta', r. 1, 14, 15–16) (kielestä itsenäisenä toimijana ks. Lehto 2018). Esimerkissä on useita passiivimuotoisia mutta monikon 1. pronominin kanssa esiintyviä indikaatiivisia muotoja: *me heitetään, me puhutaan, me kerrotaan, me sanotaan ja jatketaan* (r. , 6–8, 10, 11). Ne rakentavat omaa ja toisten toimintaa yhteisenä työnä ja kuvaavat sitä tavalla, joka ei sisällä varauksia tai modaalisuutta (varauksista ja modaalisuudesta diskurssianalyysissä ks. esim. Pälli & Lillqvist 2020: 392). Kielenkäyttäjien resurssien väliset erot eivät korostu, vaan pronomini *me* kertoo yhteistyöstä vuorovaikutuksessa ja verbivalinnat yhdessä jaetusta kielenkäyttötavasta. Kielenkäyttö rakentuu diskurssissa yhteisenä toimintana, jolloin kaikki osallistuvat monikieliseen kielenkäyttötilanteeseen tasavertaisina. Kun kielen valitsemisella on muu tarkoitus kuin ymmärryksen palauttaminen tai saavuttaminen, osapuolten kieli-identiteetit eivät tule kielen valitsemisessä relevanteiksi (esim. Lilja 2010). Lisäksi kielen valitseminen ja kielenkäyttötilanne eivät näyttäyty stressaavana vaan pikemminkin epämuodollisena (*huvittava; heitetään*, r. 6–7) ja luontevana.

Vaikka osallistuja No420B kuvaa kielen valitsemista yhteisenä toimintana, jossa useat resurssit ovat mahdollisia, hän samalla arvottaa kielivalintaansa. Jaetun puhumisen tavan hän nimeää *fienglishiksi* (r. 2) ja kuvailee, kuinka kielet tulevat *sekaisin* (r. 14) ja englantia tulee *vällii*⁶ (r. 7). Sekoittumisen voi nähdä neutraalinakin kuvauksena, mutta sen voi tulkita myös näkemyksenä, jonka mukaan kielillä on rajat ja yhtä kieltä pitäisi puhua kerrallaan. Osallistuja rakentaa kuvaa vuorovaikutustilanteesta, jossa keskustelu ei ole luonnostaan monikielistä. Sen sijaan kielet tulevat hänen kuvauksensa mukaan tahattomasti toisen kielen alueelle (*tulee puhuttua; tulee – – sekaisin; ajattelemattomasti*, r. 1, 14, 16) ikään kuin ne olisivat itsenäisiä, puhujasta riippumat-

---

6. Tutkimuksessa esitetyt kysymykset ovat voineet vaikuttaa osallistujan käyttämiin ilmauksiin (ks. liite 1, teema-alue 2).

tomia toimijoita. Kielen automaattinen toiminta ja useiden kielten valitsemista koskevat evaluaatiot esimerkissä voidaan siis nähdä arkisen monikielisen kielenkäytön ja eri kielimuotojen arvottamisena. Osallistujien kertomuksessa heidän arkipäiväinen kielenkäyttötapaansa ei tunnu sopivan käsitykseen siitä, miten kieliä tulisi käyttää arjessa. Kielten hahmottaminen erillisiksi yksiköiksi on yksi tapa hahmottaa kielellistä todellisuutta (ks. tarkemmin Jaspers & Madsen 2019), mutta toisinaan siitä seuraa kielen arvottamista, joka rajoittaa kielten käyttöä sekä siten mahdollisuutta osallistua eri tilanteisiin. Silloin on syytä tarkastella näkemyksiä kielestä ja tehdä näkyväksi monipuolisempaa käsitystä useiden kielten käyttämisestä arjessa.

Esimerkin 1 tavoin myöskään esimerkissä 2 kielen valitsemisen motiivina ei varsinaisesti ole resurssin puuttuminen. Sen sijaan kieltä vaihdetaan, jotta vuorovaikutus ei hidastuisi tai keskeytyisi. Osallistuja Mo519A on kertonut tarvitsevansa vuorovaikutustilanteissa englantia suomen rinnalle ja huomauttanut, että hänen parillaan (No519B) on sama tilanne.

- (2) 1 No519B: definitely need to work on, and break myself of the habit is that
 2 I got, used to being I suppose it's just being lazy where if I couldn't think
 3 (of the) word in Finnish I just chuck it out in English, so I'm actually,
 4 really bad – – at talking around a word, in Finnish, in terms of trying to
 5 figure out what it is or how to say or what the best way to say it – –

Osallistuja No519B arvottaa esimerkissä 2 negatiivisesti omaa toimintaansa ja käyttää englannin verbivalintaa *chuck out* ('heittää jokin ulos jostakin', r. 3), jolloin englannin käyttäminen kuvataan ikään kuin huolimattomaksi sanojen heittämiseksi ulos suusta ja toiminta samalla värityy negatiivissävytteisesti. Ilmaus *talk around* (r. 4) puolestaan kuvaa kykyä tuottaa kiertoilmauksia, jotka näyttäytyvät epämiellyttävämpänä ja ehkä työläämpänä vaihtoehtona kuin heti saatavilla olevan englannin käyttäminen. Osallistuja No519B ilmeisesti osaisi ilmaista asiansa toisella tavalla suomeksi, sillä hän antaa ymmärtää kielivalinnan johtuvan hänen omista ominaisuuksistaan (*just being lazy; bad – – at talking around*, r. 2, 4). Osallistuja kuvaa, kuinka hänen pitäisi päästä tavasta eroon (*need to work on, and break myself of*, r. 1), mutta ei perustele, miksi englannin käyttäminen on ei-toivottua. Suomen kielen työläyden ja huonon tavan ohella ei ole näkyvillä mitään puhujan motiivia, jonka johdosta useiden kielten käyttämistä pitäisi välttää. Sen sijaan arvottamisen taustalla voivat olla ympäristön asettamat paineet oppia suomea paremmin, kun kieli esimerkiksi nähdään yhtenä näkyvänä mittarina integraatiolle (esim. Henry 2015: 442). Ulkomaalaistaustaisen suomen kielen resurssit voivat esimerkiksi olla vielä riittämättömiä tiettyihin asioimistilanteisiin, mutta silti oppimis- ja integroitumishalua halutaan osoittaa suomea puhumalla – etenkin virallisessa tilanteessa ja jos toisena osapuolena on natiivipuhuja (Ruotsin vastaavasta tilanteesta ks. Henry 2015: 452).

Esimerkissä 2 englanti rakentuu ristiriitaisena: yhtäältä huonona tapana, toisaalta keinona sujuvoittaa keskustelua. Esimerkin 2 kaltaisissa tapauksissa englanti toimii kommunikoinnin sujuvuuden ja keskeytymättömyyden turvaajana (ks. Komppa ym. 2017). Scotsonin (2018a: 47) tutkimuksessa ulkomaalaistaustaiset henkilöt sanoi-

vat englantia *käteväksi*, *nopeaksi* ja *helpoksi*. Jäppisen (2011: 197) mukaan taas aikapaineisissa tilanteissa nopeus ja tehokkuus korostuvat, jolloin englantia pidetään suomen kieltä helpompana vaihtoehtona. Osallistujien kuvaukset englannin helppoudesta voi tulkita sekä tilanteen konkreettisten tavoitteiden että sujuvuuden kautta. Konkreettinen tavoite voi olla esimerkiksi asiakaspalvelutilanteen loppuunsaattaminen. Sujuvuuteen puolestaan viitataan aineistossa yleisellä tasolla, kun puhutaan englannin valitsemisesta (*conversation flows much better; English goes faster*).

Osallistuja N0519B ei mainitse saavansa vuorovaikutuksessa muilta apua, vaan kiertoilmausten pohtiminen näyttää jäävän hänen vastuulleen. Keskustelupari M0519A arvioikin, että suomenkielisillä osallistujilla ei välttämättä ole aikaa suomen kielen käyttämiseen hänen kanssaan (*with my friend group I think a lot of them – they don't have time for it*) (myös Jäppinen 2011: 199; Ruotsin tilanteesta Henry 2015: 454). Liljan, Elorannan, Piirainen-Marshin ja Saarion (2014) mukaan kaikki suomalaiset eivät ole tottuneet kuuntelemaan erilaisia suomen kieliä tai he eivät tiedä, miten toimia ymmärrysongelmissa. Tuloksena on monesti englannin valitseminen, mikä voi olla ulkomaalaistaustaisen suomen oppimis- ja käyttämistavoitteiden kannalta haitallista (Lilja ym. 2014). Jos taas tavoitellaan vuorovaikutuksen etenemistä ja mahdollisuutta osallistua keskusteluun, englannin valitseminen osoittautuu hyödylliseksi.

4.2 Englanti erityissanastossa ja -tilanteissa sekä varmistuksena

Tässä alaluvussa käsitelen informanttien muodostamaa kielivalintatyyppiä, jossa osallistujat puhuvat tilanteista, joissa muut resurssit kuin englanti ovat useimmiten arjessa mahdollisia. Siksi englanti ja sen käyttäminen rakennetaan tässä diskurssissa poikkeukseksi, jota ennakoidaan ja jonka käyttöä suunnitellaan. Ennakointi kuvastuu sekä muiden kanssa käydyissä että osallistujien sisäisissä kielineuvotteluissa. Kieltä vaihdetaan riittävän spesifeissä ilmauksissa ja tärkeissä tai vaativissa tilanteissa, jolloin englantia tarvitaan esimerkiksi asioinnin onnistuneen hoitumisen ja ymmärryksen saavuttamisen varmistamiseen. Usein kielivalintaa ennakoidaan mahdollisen vuorovaikutuksen ongelman vuoksi.

Yksinkertaisimmillaan spesifi tilanne tarkoittaa kielivalintaa sanastotasolla. Monet osallistujat sanovat, että tarvitsevat englannin resurssiaan termeihin tai erityisiin, harvoin käytettyihin sanoihin. Englannin valitseminen tarkoittaa silloin yksittäisten englanninkielisten sanojen käyttämistä (*– joskus, jos mä en tunne sanaa – puhun suomea mutta sitten käytän englannin kielessä se yks tietty sana*). Sanaston aukot keskittyvät tietyille elämänalueille, kun harrastuksissa, työssä tai opiskelussa on sanastoa, joka ei ole tullut tutuksi suomen kielellä. Sanastollisista erityistilanteista kumpuavat valinnat ovat tyyppillisiä osallistujille, joiden suomen kielen resurssit ovat jo runsaat ja joille ei keskustelussa useimmiten tule ongelmia.

Scotson (2018a: 50–51) erottelee erityistilanteet rutiinitilanteista ja sanoo, että ulkomaalaistaustaiset pohtivat usein kielenkäyttötilanteen rutiininomaisuutta tai vaativuutta sekä ennakoitavuutta. Rutiinitilanteet ovat ennakoitavissa: ne ovat toistuvia ja yksinkertaisia vuorovaikutustilanteita, joihin voi osallistua helposti vähilläkin suomen kielen resurssilla. Edellisistä erottuvat aikapaineessa tapahtuvat ja tärkeät kohtaa-

miset, etenkin institutionaaliset tilanteet, joissa sekä kielelliset että muunlaiset valtasuhteet ovat läsnä (Jäppinen 2011: 205–206; Scotson 2018a: 51). Spesifin sanaston lisäksi arkitilanteen kielellinen tai sisällöllinen vaativuus voikin olla englannin valitsemisen syynä. Vaativista tilanteista puhuessaan osallistujat usein korostavat, että normaalisti puhuvat suomea. Scotson (2018a: 47, 51) on havainnut, että monikieliset osallistujat asemoituvat suomen käyttäjiksi rutiinitilanteissa ja englannin käyttäjiksi vaativissa tilanteissa. Osalle tämän tutkimuksen osallistujista englannin käyttämisen ennakointi on tarpeellista sekä rutiinitilanteissa että vaativissa tilanteissa, varsinkin jos suomen kieli ja kielenkäyttötilanteet ei vielä ole kovin tuttuja.

Osallistujien mukaan kohtaamiset terveydenhuollossa, samoin kuin institutionaaliset tilanteet esimerkiksi pankissa, Kelassa, TE-toimistossa tai maistraatissa, ovat vaativia erityistilanteita. Ne ovat mahdollisesti hankalia vuorovaikutustilanteita, joissa joko asiasisältö on monimutkaista ja virallista tai keskustelu liikkuu hyvin henkilökohtaisella elämänalueella. Seuraavat esimerkit 3 ja 4 havainnollistavat, mitä vaativalla tilanteella voidaan tarkoittaa. Osallistuja No220A käyttää esimerkkinä keskustelua, jossa hän koetti neuvotella asiointikielestä. Kuitenkin pyyntö saada vaativassa tilanteessa valita käyttökieli tai edes varmistus vahvemmalla kielellä epäonnistui:

- (3) 1 No220A: – – I got a call from, [viraston nimi ja sijantikunta], I wanted
2 to get an official paper. and the lady she was talking so fast in Finnish and
3 I was like, phew, come on lady like please. like I asked her if she could
4 change to English because it was way too fast. and she was kind of rude
5 actually, ((imitoi:)) no. no. ei, en. like puhutko englan- en. alright.
6 ((nauraa)) I'm fine with that, but, then she told me the thing and I wanted
7 to repeat what she said in English just to make sure that I understand
8 properly because we are talk about official papers and that kind of things
9 and, – – I said can I speak in English you know just to repeat. no. like
10 alright but I'm sorry we need to find at the end she said couple of words
11 in English but, normally is not like that, people are nice. ((nauraa))
12 so that was an exception, you know. she didn't try to speak slower she
13 could understand that my Finnish was not great, and I could understand
14 something but, maybe if she would have talked a bit slower it would have
15 been easier for me.

Suomen kielen käyttäminen on yhteydessä tilanteen ennakoitavuuteen (Jäppinen 2011: 200). Asioimistilanteet sujuvat osallistujalta No220A ainakin osittain suomeksi (*my Finnish was no great, and I could understand something*, r. 13–14), mutta vaativissa tilanteissa hän haluaa tietää etukäteen, mitkä kieliresurssit ovat käytettävissä. Osallistuja tekee arvion tilanteen virallisuudesta (*official papers*, r. 8) ja suhteuttaa siihen sekä toisten osallistujien toimintaan omia resurssejaan, mistä motivoituu englanninkielisten resurssien käyttömahdollisuuden tiedusteleminen. Osallistuja yrittää saavuttaa yhteisymmärryksen useilla keinoilla, jotta keskustelun päämäärät voitaisiin saavuttaa (vrt. Strömmer 2017a: 85–86), mutta ei saa yritykseensä vastakaikua. Kertomus on menneessä aikamuodossa, koska No220A ei puhu yleisellä tasolla vaan käyttää yksit-

täistä tapausta esimerkkinä. Kertomus rakentuu erityisesti referoinneissa, joissa osallistuja No220A referoi omaa toimintaansa sekä suorilla että epäsuorilla lainauksilla. Niissä hän kuvaa, kuinka on ilmaissut vastapuolelle kieliresurssinsa (*puhutko englan-*, r. 5) ja koettanut tehdä tilanteesta ja yhteisymmärryksen saavuttamisesta jaetun asian (*we are talk about official papers; we need to find*, r. 8, 10). Hän sanoittaa vuorovaikutuksessa vaikeuksia tuottaneet seikat (*she was talking so fast in Finnish; it was way too fast*, r. 2, 4) sekä hänen kannaltaan toivotummat kielenkäyttötavat (*slower*, r. 12, 14) adverbialilausekkeiden avulla. Hän painottaa omaa yritystään tarjota vaihtoehtoisia ratkaisuja tilanteeseen referoimalla omia pyyntöjään tilanteessa modaaliverbeillä (*I asked her if she could change; I said can I speak in English you know just to repeat*, r. 3–4, 9).

Esimerkin 3 kaltainen neuvottelu kieliresursseista on aineistossa harvinainen, ja osallistujan neuvotteluyritys kontrastoituu vastapuolen vastauksiin. Osallistuja referoi suorina lainauksina asiakaspalvelijan puheenvuorot, jolloin kieltäytyminen neuvottelusta rakentuu lyhyissä vastauksissa (*no. no. ei, en*, r. 5) jopa epäkohteliaana. Hän arvioi vastapuolen käytöstä tilanteessa negatiivisesti (*she was kind of rude actually*, r. 4–5), mutta tapaus on kuitenkin ilmeisen poikkeuksellinen, minkä osallistuja tuo esille monesti (esim. *but normally is not like that. people are nice*, r. 11), vielä esimerkin jälkeenkään (*that was really an exception*, r. 12).

Esimerkki 4 havainnollistaa omista resursseista neuvottelemista hieman eri näkökulmasta kuin edellä. Neuvottelussa näkyy osallistujan sisäinen tilanteen punnitseminen ennen neuvottelua vastapuolen kanssa. Osallistujan No419B mukaan joskus keskustelun vastapuolelle on tarpeellista kertoa, että vaativissa asiointitilanteissa hän voi toimia suomen kielen resursseillaan rajatusti.

- (4) 1 No419B: – – joo on ollut tilanteita joissa mää, huomaan että mulla
2 on fiksumpi nyt puhua englantia ja olla ihan - täys, ei nyt täys – – niinku
3 ummikko mutta ((tauko)) – – niin ku ilmaista selkeästi että en välttämättä
4 puhu täydellistä kieltä kiitos. että selittää hitaasti ja yksinkertaisesti mitä
5 haluutte sanoa. – – eritoten jos on jotakin lakiasiaa, koska mä en tiedä sitä
6 terminologiaa. tai jos on hyvin joku hyvin hyvin spesifi tilanne, jossa mun
7 pitää olla, mun pitäis pystyä, niin kun ymmärtämään niitä sanoja, jotka
8 tulee sitten tietenki jos olettaa että sä oot paikallinen, ne tulee nopeasti se
9 tulee kaikki se litania siihen niin ku kaksnyt minuuttia putkeen, josta
10 muistat sen ensimmäisen ja viimesen sanan, ja sitten kysytää et nonii ja
11 allekirjoitatko. ((naurahtaa)) (mää et et) öö en.
12 – –
13 No419B: – – jos on jotakin tommosta – – että mää haluan varmistaa
14 että toinen osapuoli ymmärtää että mää en ymmärrä. nii, mä aloitan ehkä
15 englanniksi, ja sitten sanon että me voidaan vaihtaa suomeksi mutta, mä
16 en osaa tätä tai tätä.

No419B pohtii kielivalintaa, jos väärinymmärryksen mahdollisuus on olemassa ja asiasisältö on vaikeaa (*lakiasiaa; en tiedä sitä terminologiaa; hyvin spesifi tilanne*, r. 5, 6). Tilannearvioon kuuluu ristiriita vastapuolen kielenkäyttötavan (*tulee nopeasti*

– *– kaikki se litania – – kakskyt minuuttia putkeen*, r. 8–9) toivotun tavan (*hitaasti ja yksinkertaisesti*, r. 4) välillä. No419B selostaakin ikään kuin sisäisenä neuvottelunaan, kuinka hän sovittaa resurssiaan, kielenkäyttöään ja kieli-identiteettiään tilanteeseen ja sen odotuksiin. Hänen tapansa ennakoita rakentuu tilanteen odotuksia kuvaavassa nesessiivirakenteessa ja konditionaalimuodossa (*mun pitäis pystyä – – ymmärtämään*, r. 6–7). Odotukset ovat kuitenkin ristiriidassa resurssien kanssa, mikä kuvastuu lukuisina kieltomuotoina: No419B arvioi omaa suomen kielen resurssiaan (*en välttämättä puhu täydellistä kieltä*, r. 3–4) ja kieltomuotojen kautta rajaa resurssiaan ymmärrettäväksi toiselle osapuolelle (*en tiedä sitä terminologiaa; mä en ymmärrä; mä en osaa tätä tai tätä*, r. 5, 14, 15–16).

Osallistuja jatkaa sisäistä neuvotteluaan arvioimalla vaihtoehtojaan (*on fiksumpi*, r. 2). Hän voi joko vaihtaa kieltä (*puhua englantia*, r. 2) tai teeskennellä suomea osamatonta (*olla – – ummikko*, r. 2–3), jotta vaativa asia saadaan hoidettua. Oma pohdinta kontrastoituu oletuksiin, joita toiset osallistujat asettavat vuorovaikutustilanteelle. Toisten osallistujien toiminta ilmenee passiivimuodoissa (*oletetaan; kysytään*, r. 8, 10) tai kielen agenttiivisena toimintana (*sanoja, jotka tulee – – ne tulee nopeasti se tulee kaikki se*, r. 7–8), joten vastapuoli pysyy kertomuksessa sekä tuntemattomana että neuvotteluun osallistumattomana. Oletukset alkuperästä (*oletetaan että sä oot paikallinen*, r. 8) ja identiteetistä ilmenevät kaksijakoisena joko–tai-asetelmana (*ummikko; paikallinen*, r. 3, 8). Osallistuja pyrkii saamaan tilanteessa tarvitsemansa varmistuksen ottamalla asian eksplisiittisesti puheeksi (*ilmaista selkeästi*, r. 3) ja tekemällä omat resurssinsa selväksi (*mää haluan varmistaa että toinen osapuoli ymmärtää että mä en ymmärrä*, r. 13–14) (ks. aiheesta Lilja 2010). Muuten tilanne voi osallistujan kertomuksen mukaan johtaa ei-toivottuihin lopputuloksiin, kun vaativan tilanteen kielivalinta on perustunut oletuksiin ja itsestäänselvyyksiin. Osallistuja esittää vuorovaikutuksessa ilmenneen konfliktin lainauksella keskustelusta: hän referoi ensin vastapuolen sanomisia ja sitten kuvaa omaa vastaustaan suoralla lainauksella (*sitten kysytään et nonii ja allekirjoitatko – – öö en*, r. 10–11).

Tilanteen etenemisen varmistaminen näyttäytyy osallistujan omana identiteettiä työnä ja osallistujan vastuualueena sen sijaan, että kieliresurssien arvioiminen ja neuvottelemisen olisivat vuorovaikutuksessa vastavuoroisia. Tilanteen vaatimuksista poikkeavien resurssien esiintuominen voi tehdä kieli-identiteeteistä relevantteja (ks. Lilja 2010) negatiivisella tavalla ja vaikuttaa vuorovaikutuksen etenemiseen. Aineiston perusteella kielestä puhuminen etukäteen näyttää kuitenkin tekevän vaihtamisen sallitummaksi tai osallistujat kokevat voivansa vaihtaa kieltä kesken vuorovaikutuksen, jos ovat ensin tehneet kieliresurssinsa selväksi. Esimerkki osoittaa ristiriidan: vuorovaikutuksen lopputulos pitäisi taata vaativassa tilanteessa, mutta kieltä ei kuitenkaan osallistujien näkemyksen mukaan saisi vaihtaa kesken kaiken, vaikka joskus on mahdollonta pitäytyä yhdessä kielessä. Henryn (2015: 450) tutkimuksessa sen sijaan kielen vaihtaminen kesken vuorovaikutusta resurssin riittämättömyyden takia ei välttämättä näyttänyt haittaavan Ruotsiin hiljattain saapuneita maahanmuuttajia. Scotsoninkin (2018b: 218) tutkimien maahanmuuttajien parissa englanti lähinnä mahdollistaa tasa-vertaisen kommunikaation ja yhteiskunnassa toimimisen, kun taas suomi voi johtaa epäselvyyteen ja ymmärtämättömyyteen.

4.3 Englanti pakon sanelemana vaihtoehtona

Käsittelen lopuksi tapauksia, joissa osallistujat sanoittavat sitä, kuinka suomen kielen resurssien riittämättömyys motivoi valitsemaan englannin. Tässä diskurssissa suomen kielen käyttäminen ennakoidaan mahdottomaksi tai yrityksistä huolimatta epäonnistuvaksi. Käsittelen esimerkkejä, joissa osallistujat kertovat olevansa pakotettuja vaihtamaan kieltä, sillä he arvioivat, ettei vuorovaikutus muuten onnistu. Esimerkissä 5 osallistujan omat kielenkäyttöhalut eivät kohtaa hänen kieliresurssiensa kanssa, mikä johtaa hänen kannaltaan ei-toivottuun kielivalintaan:

- (5) 1 No420A: joo. ja minä aina ehkä sekaisin ((nauraen:)) tuo suomen ja
2 englanni kiele minu, miehen kanssa. (ja) kyllä kokeilla, aina haluaa
3 kokeilla suome, – –, mutta, ei oikeasti, osaa hyvin selvitä, – – siksi pitäis
4 vaiheta englannia, ja sitten – – taas suomea ja englannia, – –

Esimerkissä 5 englannin valitseminen kytkeytyy resurssien sekä kommunikointi- ja oppimishalun ristiriitaan. Osallistuja kertoo kieltä koskevista toiveistaan (*haluaa kokeilla*, r. 2–3), mutta samalla sanoittaa riittämättömiä resurssejaan (*ei oikeasti osaa hyvin selvitä*, r. 3). Osallistuja kuvaa toimintaansa sekä kieltomuodolla että modaaliverbeillä ja ilmaisee olevansa pakotettu käyttämään muita resursseja kuin suomea (*pitäs vaiheta*, r. 3–4). Vuorovaikutus ei onnistu tai keskeytyy ilman englannin apua, kun tilanne päättyy ongelman havaitsemiseen ja englannin valitsemiseen. Osallistuja No420A siis tarvitsee useita kieliä arjessaan (*sekaisin tuo suomen ja englanni kiele*, r. 1–2). Hän ei kuitenkaan erittele puhekumppanin, tässä tapauksessa puolison (*miehen kanssa*, r. 2), osuutta vuorovaikutuksessa ja sen sujumisessa tai kielivalinnassa. Osallistuja puhuu ainoastaan omasta toiminnastaan, jossa hänellä on pyrkimys suomen käyttöön, mutta lopulta on pakko vaihtaa kieltä.

Esimerkissä 6 osallistujat Mo519A ja No519B ovat puhuneet siitä, mikä on estänyt heitä puhumasta suomeksi jonkun henkilön kanssa. Osallistuja Mo519A alkaa kertoa, kuinka englannin sekoittaminen puheeseen on tarvittaessa ollut hänelle keino, jolla hän saavuttaa yhteisymmärryksen ja pääsee osallistumaan keskusteluun:

- (6) 1 Mo519A: with my friend group – – some of them, – – I didn't realize
2 didn't know I spoke Finnish even – – they joined the friend group and
3 just assumed that – – the group was speaking English for me, and,
4 eventually ((nauraa)) it comes up at some point that, – – ((imitoi:)) no no
5 I followed your conversation (well) you – – don't have to repeat it.
6 ((nauraa)) so, – – that's, occasionally – – been – – an awkward bit. and
7 working, out of [workplace], I got that a lot. like there would be lots of
8 people who just were genuinely surprised, when I went and sat (in) – –
9 one of the talks that was being given – –. like - why what, why are you
10 here – – like I'm listening it's a lecture, it's fascinating. ((nauraa)) so, there
11 was a lot of sort of, not, speaking Finnish so much as listening to Finnish,
12 in situations, and I did get – – a number of those where, because

13 something like a lecture would be expanding my vocabulary, I would
 14 frequently have to participate, in, sort of a pidgin, and mix some English
 15 and if I wanted – – to take part back.

Osallistuja ilmaisee esimerkissä 6 motiivinsa suomen kielen käyttämiseen. Hän halua parantaa kielitaitoaan (*expanding my vocabulary*, r. 13) ja saavuttaa suomen kautta hyötyjä – tässä tapauksessa mahdollisuuden kuunnella mielenkiintoista luentoa (*it's a lecture, it's fascinating*, r. 10) tai osallistua keskusteluun. Osallistumisen edellytyksenä on kuitenkin englannin valitseminen, ja osallistuja Mo519A kuvaa tätä välttämättömyyttä käyttämällä omasta toiminnastaan modaalaisia ilmauksia ja ehtolauseita (*I would – – have to participate; if I wanted – – to take part back*, r. 13–15). Oman kieliresurssinsa osallistuja nimittäin arvioi tietyillä osa-alueilla heikommaksi kuin muilla (*a lot of sort of, not, speaking Finnish so much as listening to Finnish*, r. 11), ja englannin käyttämistäkin hän kuvaa negatiivisesti arvottavalla ilmauksella *pidgin* (r. 14) sekä tässä yhteydessä negatiivisesti tulkittavissa olevalla ilmauksella *mix* (r. 14).

Suomessa etenkin korkeakoulutetut henkilöt, kuten osallistuja Mo519A, kohtaa vaikeuksia päästä käyttämään suomen kielen resurssiaan (esim. Nieminen & Larja 2015: 45–46; ks. myös Iikkanen 2020). Kyseisen osallistujan omien kielenkäyttömotiivien kanssa ristiriidassa ovat muiden reaktiot, joissa resurssit kuvataan yllättävinä (*didn't know I spoke Finnish; genuinely surprised*, r. 2, 8). Korkeakoulutetun englannintaitoisena ei ehkä oletetakaan tarvitsevan suomea (Scotson 2018b: 207; Niemelä 2019). Niinpä muut osallistujat esiintyvät esimerkissä 6 lähinnä kieliresurssin äimistelijöinä. Konfliktit osallistuja esittää suorina referointeina (*no I followed your conversation – – you – – don't have to repeat it; why what, why are you here*, r. 4–5, 9–10) tilanteista ja kuvaa, että silloin suomenkielinen tai monikielinen vuorovaikutus on lähinnä kiusallista (*awkward*, r. 6) ja kyseenalaistettavaa, ei vastavuoroista. Muiden osallistujien suhtautuminen kieliresurssihin voikin vaikuttaa osallistujan kieliresurssien hyödyntämiseen ja jopa kielen vaihtamisen paktoon.

5 Lopuksi

Artikkelissani olen tarkastellut sitä, miten Suomessa asuvien ulkomaalaistaustaisten henkilöiden diskurssit englannin valitsemisesta rakentuvat kertomuksissa arkisista vuorovaikutustilanteista. Seuraavaksi kokoan artikkelini tulokset ja pohdin aineistosani rakentuvien diskurssien merkitystä suomalaisen yhteiskunnan kannalta. Kaikissa kielivalintatyypeissä rakennetaan kuvaa englannista kielenä, joka luo vuorovaikutukseen kirjoittamattomia sääntöjä. Tällainen diskurssi ikään kuin itsestään selvästi määrittelee, ovatko monikieliset käytännöt vuorovaikutuksen kannalta hyödyllisiä vai epätoivottuja.

Alaluvussa 4.1. olen tarkastellut sitä, millaiseksi englanti rakentuu osana vuorovaikutusta ja monikielisiä resurssia tarkastelemani aineiston perusteella. Olen käyttänyt avukseni diskurssin käsitettä, jonka olen katsonut aktivoituvan verbivalinnoista ja erilaisista resurssien, itsen ja kielenkäyttötavan evaluoinneista. Aineiston perusteella useiden resurssien hyödyntäminen nähdään käytännössä luontevana yhteistyönä ja ta-

pana toimia muiden keskustelun osallistujien kanssa. Lisäksi englannin rooli on toimia välineenä, jolla estetään vuorovaikutuksen keskeytyminen. Toisaalta aineistossa nousee esiin oletus siitä, että keskusteluissa pitäisi käyttää vain yhtä kieltä. Vuorovaikutus ei siis saisi häiriintyä, ja tässä englantia toimii osallistujien mukaan apuna, kun tavoitellaan keskeytymättömyyden ihannetta. Kielten ”sekoittaminen” kuitenkin kuvataan osallistujien diskursseissa huonompana tapa toimia vuorovaikutuksessa kuin yhdessä tietyssä kielessä pitäytyminen (kielten erillisyydestä ks. esim. Piller 2002: 183). Yksikielisyyden ihanteeseen voi kytkeytyä resurssien määrän ja laadun arvottaminen ja ajatus siitä, että suomea tulisi oppia paremmin. Kielen vaihtaminen kesken vuorovaikutuksen näyttyy siten epätoivottavana ja osoittaa tietynlaista vuorovaikutuksen kulun häiriintymistä.

Edellä mainitut keskustelua ja kielivalintaa ohjaavat kirjoittamattomat säännöt aiheuttavat hämmennystä: diskurssin mukaan näyttää siltä, että vuorovaikutuksessa osallistujat tulevat joka tapauksessa toimineeksi keskustelun ihanteiden vastaisesti. Merkille pantavaa haastatteluissa aktivoituneissa diskursseissa on, kuinka kielellisten ongelmien ratkaiseminen jää ulkomaalaistaustaisten yksinäiseksi vastuuksi, johon muut keskustelun osapuolet eivät osallistu. Näin näyttää käyvän, olipa kyseessä sitten keskustelun sujuvoittaminen englannin avulla tai neuvottelu vuorovaikutuksessa käytetystä kielestä.

Alaluvussa 4.2 olen analysoinut kielivalintoja sekä yksittäisinä sanastollisina tapauksina että varmistuksen tarpeena erityistilanteissa. Aineistossa vastakkain asetuvat yhtäältä tarve neuvotella resursseista vaativassa tilanteessa ja toisaalta kielelle asetetut oletukset tai yksinkertaisesti kielineuvottelun puute. Diskurssi rakentuu ristiriitaisena kertomuksena omasta ennakoivasta ajatusketjusta ja muiden toimintaa koskevista oletuksista. Suorat lainaukset sekä referoinnit kuvaavat kielineuvottelua vastapuolen kanssa, ja erilaisissa modaaliverbeissä, kielloissa sekä passiivimuodoissa puolestaan rakentuu puhujan oma sisäinen neuvottelu.

Osallistujien kielen valitsemista koskevissa kertomuksissa heidän oma toimijuutensa ja aktiivisuutensa ovat näkyvissä (ks. aktiivisuudesta lisää esim. Suni 2008; Strömmer 2017a). Toisaalta kuvauksissa korostuu juuri yhteistyön vähyys, ja joko neuvottelua kielestä ei käydä ollenkaan tai suomen kielen käyttäminen johtaa ei-toivottuun lopputulokseen. Ristiriita syntyy, kun muilta osallistujilta ei saa apua, vaikka suomen käyttämiseen ja oppimiseen olisi motivaatiota. Siksi osallistujat ovat ottaneet käyttöönsä toisenlaisen tavan käydä puuttuva kielineuvottelu: he käyvät sen omana sisäisenä neuvottelunaan esimerkiksi ennen vaativaa tilannetta tai reflektivat tilannetta jälkikäteen sisäisen neuvottelun keinoin. Tämä on diskurssissa näkyvissä siinä, kuinka omia resursseja suhteutetaan tilanteeseen ja arvioidaan mahdollisuuksia saavuttaa yhteisymmärrys vuorovaikutuksessa. Vuorovaikutuksen ei-toivottua lopputulosta ja muiden ennakkoletusten aiheuttamaa häiriötä pyritään siis välttämään omalla arviolla ja sitä seuraavalla kielivalinnalla, johon voi vielä liittyä omien resurssien ilmaiseminen vastapuolelle.

Se, että vastuu keskustelun etenemisestä ja ongelmien selvittämisestä jakautuu epätasapuolisesti, voi olla seuraus sensitiivisestä suhtautumisesta puhekumppanin kielidentiteettiin. On keskeistä, kuka saa tuoda esiin mahdolliset vuorovaikutuksen ongelmat, sillä niihin voi liittyä häpeää (Komppa ym. 2017). Keskusteluanalyttisissä tutkimuksissa on havaittu, että vuorovaikutuksessa ei ole suotavaa tuoda vastapuolen kielellistä identiteettiä esille esimerkiksi korjaamalla, ellei tämä itse tee sitä (esim. Lilja 2010:

179). Neuvottelemattomuus voi kummuta myös yksinkertaisesti siitä, että vastapuoli ei välttämättä edes havaitse potentiaalista ymmärrysongelmaa tai kielineuvottelun tarvetta. Joka tapauksessa yritykset osallistua suomenkielisillä resursseilla voivat kuitenkin jäädä yrityksen tasolle, jos muilta osallistujilta ei saa vastakaikua tai palautetta (Scotson 2018a: 56). Tarvitaan siis enemmän yhteisvastuuta – sekä kielitietoisuutta että kielineuvotteluja – ettei *vuorovaikutuksesta* tulisi kenenkään yksinäistä työtä (Komppa ym. 2017; myös Lilja 2010: 290)⁷. Yksi ratkaisu olisi toimia monikielisten käytänteiden ohjaamana (Komppa ym. 2017), jolloin osallistujat voisivat rohkaistua käyttämään suomen resurssejaan. Tähän tarvitaan aineistoni mukaan ensin varmistus siitä, että yhteisymmärryksen saavuttamiseksi vaadittavat kieliresurssit ovat olemassa.

Lopuksi alaluvussa 4.3 kielivalinta hahmottuu aineistossa pakon sanelemana tapana toimia, sillä muuten vuorovaikutus keskeytyy tai estyy kokonaan. Arviot omista kieliresursseista rakentuvat diskursseissa kieltomuotoina ja modaalisuutena. Lisäksi diskursseissa korostuu osallistujien halu käyttää kieltä ja hyödyntää sitä. Osallistujien pyrkimykset kontrastoituvat muiden olemattomaan tai vuorovaikutuksen kannalta haitalliseen palautteeseen, mikä näkyy suorissa lainauksissa. Diskursseissa ristiriitaiseksi osoittautuu jännite yhtäältä omien resurssien ja toisaalta kommunikointihalun kanssa. Silloin englannin kielen valitsemiseen voivat kannustaa muiden oletukset englannin käytöstä vuorovaikutuksen kielenä ulkomaalaistaustaisten kanssa tai oman kielen arvottaminen riittämättömäksi. Toisaalta resurssien riittämättömyydestä johtuva pakko käyttää muita kieliä suomen sijaan saatetaan nähdään negatiivisena.

Niin sanottu rinnakkaiskielisyys, usean kielen käyttäminen vuorovaikutuksessa (ks. esim. Strömmer 2017a: 84), voisi olla osallistujille hyödyksi. Käsitystä kielen ”rajojen” keskeisyydestä voisi koettaa häivyttää ja sen sijaan keskittyä siihen, kuinka eri kieliä voi käyttää joustavasti ymmärtämisen varmistamiseen suomen kielen kehittämisen ohella. Se ei kuitenkaan tarkoita, että kaikki viestintä tapahtuisi englanniksi tai että suomen puhumisen merkitys ulkomaalaistaustaisille vähenisi (Komppa ym. 2017; Strömmer 2017a). Tulosteni perusteella on edelleen tarpeellista lisätä kielitietoisuutta, sillä se antaa tilaa varioiville kielirepertuaareille (esim. Strömmer 2017a: 85). Aineistossani esiintyvistä vuorovaikutustilanteista voidaan puhua eri tavoin. Nyt korostuvan kielitaidon puutteen ja englannin valinnan pakon sijaan voisi keskittyä siihen, kuinka suomen kielellä puhumisen yritykset ja kielen osittainen käyttökin kertovat kehittyvistä resursseista, eivät niiden puutteesta.

Kielitaito luo osallisuutta vahvistamalla yhteisöllisyyttä ja edistää integroitumista yhteiskuntaan, jolloin kaikki hyötyvät yhteisön jäsenten monipuolisista resursseista (Komppa ym. 2017). Monikielisuuden rooli osallisuudessa tulisi ottaa paremmin huomioon suomalaisessa yhteiskunnassa. Aineistossa esitettyjen näkemysten pohjalta voidaan sanoa, ettei ole tarpeen korostaa yhden tietyn kielen ylivoimaisuutta tai välttämättömyyttä. Oletukset, jotka koskevat kielen valintaa vuorovaikutuksessa, puolestaan kaventavat kaikkien toimintamahdollisuuksia. Kielineuvotteluiden positiiviset puolet tulisi tuoda näkyviksi, jotta niistä tulisi sosiaalisesti sallitumpi tapa toimia vuorovaikutuksessa. Neuvotteluista ja rinnakkaiskielisyydestä hyötyisivät kaikenlaiset puhu-

7. Kursiivi on kirjoittajan, ei alkuperäisestä lähteestä.

jat. Avoimuus monikielisyyttä kohtaan edistää arjen sujuvuutta, koska silloin ei tarvitse kaavamaisesti pitäytyä yhdessä kielessä mutta ei myöskään tuntee paineita vaihtaa kieltä englantiin ongelmatilanteissa.

Lähteet

- BLOMMAERT, JAN 2003: Commentary. A sociolinguistics of globalization. – *Journal of Sociolinguistics* 7 (4) s. 607–623. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9841.2003.00244.x>.
- 2010: *The sociolinguistics of globalization*. Cambridge Approaches to Language Contact. Cambridge: Cambridge University Press.
- BLOMMAERT, JAN – BACKUS, AD 2013: Repertoires revisited. ‘Knowing language’ in super-diversity. – *Working Papers in Urban language & Literacies* 67.
- BLOMMAERT, JAN – LEPPÄNEN, SIRPA – SPOTTI, MASSIMILIANO 2012: Endangering multilingualism. – Jan Blommaert, Sirpa Leppänen, Päivi Pahta & Tiina Räisänen (toim.), *Dangerous multilingualism. Northern perspectives on order, purity and normality* s. 1–21. Basingstoke: Palgrave.
- BÄCKMAN, LINDA 2017: *Second generation? Language and identity among adults whose parents were migrants*. Åbo: Åbo Akademi University Press.
- DAHINDEN, JANINE 2012: Transnational belonging, non-ethnic forms of identification and diverse mobilities. Rethinking migrant integration? – Michi Messer, Renee Schroeder & Ruth Wodak (toim.), *Migrations. Interdisciplinary perspectives* s. 117–128. Wien: Springer.
- DIJK, TEUN A. VAN 2012: The role of press in the reproduction of racism. – Michi Messer, Renee Schroeder & Ruth Wodak (toim.), *Migrations. Interdisciplinary perspectives* s. 15–29. Wien: Springer.
- DUFVA, HANNELE 2020: Mitä ihmiset osaavat, kun he osaavat kieltä? Henkilökohtainen repertoari ja sen multimodaalisuus. – Sabine Grasz, Florence Oloff, Mirka Rauniomaa & Maarit Siromaa (toim.), *Menetelmällisiä käännteitä soveltavassa kielentutkimuksessa. Methodological turns in applied language studies. AFinLan vuosikirja 2020* s. 17–32. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja 78. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA. <https://doi.org/10.30661/afinlavk.89461>.
- EDWARDS, JOHN 1994: *Multilingualism*. London: Routledge.
- FAIRCLOUGH, NORMAN 1989: *Language and power*. London: Longman.
- FOUCAULT, MICHEL 2005: *Tiedon arkeologia*. Tampere: Vastapaino.
- HENRY, ALISTAIR 2015: Swedish or English? Migrants’ experiences of the exchangeability of language resources. – *International Journal of Bilingualism and Bilingual Education* 19 (4) s. 442–463. <https://doi.org/10.1080/13670050.2015.1008979>.
- IIKKANEN, PÄIVI 2017: The use of language in migrant stay-at-home parents’ process of integration. Experiences of inclusion and exclusion. – *Apples. Journal of Applied Language Studies* 11 (3) s. 121–142. <https://doi.org/10.17011/apples/urn.201712104587>.
- 2020: *The role of language in integration. A longitudinal study of migrant parents’ trajectories*. JYU Dissertations 289. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8306-2>.
- INTKE-HERNANDEZ, MINNA 2020: *Maahanmuuttajaäitien arjen kielitarinat. Etnografinen tutkimus kieliyhteisöön sosiaalistumisesta*. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-6838-2>.
- JASPERS, JÜRGEN – MADSEN, LIAN MALAI 2019: Fixity and fluidity in sociolinguistic theory

- and practice. – Jürgen Jaspers & Lian Malai Madsen (toim.), *Critical perspectives on linguistic fixity and fluidity. Linguagised lives* s. 1–26. New York: Routledge.
- JÄPPINEN, TUULA 2011: Suomen kielen taidon riittävyys yritysten aikapaineisissa puhe-tilanteissa esimiesten ja työharjoittelijoiden kuvaamana. – *Puhe ja kieli* 31 (4) s. 193–214.
- KALLIOKOSKI, JYRKI 2019: Monikielisen hallinnon asiantuntijan tie suomen kielen käyttäjäksi. – Lari Kotilainen, Salla Kurhila & Jyrki Kalliokoski (toim.), *Kielenoppiminen luokan ulkopuolella* s. 228–252. Tietolipas 262. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kielilaki 2003. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030423?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=Kielilaki> (24.11.2021).
- KOMPPI, JOHANNA – LEHTIMAJA, INKERI – RAUTONEN, JAANA 2017: Kansainväliset jatko-opiskelijat ja tutkijat suomen kielen käyttäjinä yliopistossa. – *Kieli, koulutus ja yhteiskunta* 8 (1). <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-maaliskuu-2017/kansainvaliset-jatko-opiskelijat-ja-tutkijat-suomen-kielen-kayttajina-yliopistossa> (9.2.2021).
- KROSKRITY, PAUL V. (toim.) 2000: *Regimes of language. Ideologies, politics, and identities*. Santa Fe: School of American Research.
- KURHILA, SALLA 2001: Correction in talk between native and non-native speaker. – *Journal of Pragmatics* 33 (7) s. 1083–1110.
- LEEMANN, LARS – KUUSIO, HANNAMARIA – HÄMÄLÄINEN, RIITTA-MAIJA 2015: *Sosiaalinen osallisuus. Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke (Sokra)*. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. https://thl.fi/documents/966696/3775621/Tietopaketti_Sosiaalinen_Osallisuus.pdf/4bc56a65-8eb2-41c3-87b8-ocd963a2c600 (14.10.2020).
- LEHTO, LIISA-MARIA 2018: *Korpusavusteinen diskurssianalyysi japaninsuomalaisten kieli-puheesta*. Acta Universitatis Ouluensis B Humaniora 162. Oulu: Oulun yliopisto. <http://urn.fi/urn:isbn:9789526219097>.
- (tulossa 2023): Transnationals' discourses on the English language in Finland. – Maria Frick, Tiina Räisänen & Roger Norum (toim.), *Language contacts and discourses in the Far North*. Palgrave.
- LEHTONEN, HEINI 2015: *Tyylitellen. Nuorten kielelliset resurssit ja kielen sosiaalinen indeksiisyys monietninessä Helsingissä*. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-1333-7>.
- LEPPÄNEN, SIRPA – NIKULA, TARJA – KÄÄNTÄ, LEILA (toim.) 2008: *Kolmas kotimainen. Lähikuvia englannin käytöstä Suomessa*. Tietolipas 224. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LILJA, NIINA 2010: *Ongelmista oppimiseen. Toisen aloittamat korjausjaksot kakkoskielissä keskustelussa*. Jyväskylä Studies in Humanities 146. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-4116-1>.
- LILJA, NIINA – ELORANTA, JOHANNA – PIIRAINEN-MARSH, ARJA – SAARIO, JOHANNA 2014: Oppija arjen sankarina. Luokasta arjen vuorovaikutustilanteisiin ja takaisin. – *Kieli, koulutus ja yhteiskunta* 5 (2). <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-huhtikuu-2014/oppija-arjen-sankarina-luokasta-arjen-vuorovaikutus-tilanteisiin-ja-takaisin> (14.4.2021).
- MONONEN, KAARINA – STRASZER, BOGLÁRKA 2017: Monikieliset ikääntyvät ihmiset ja monimuotoiset kielten repertuaarit. Miten kielivalintoja ja suhdetta kieliin kuvataan kielellistä elämäkertaa valaisevassa haastattelussa? – Sirkku Latomaa, Emilia Luukka & Niina Lilja (toim.), *Kielitietoisuus eriarvoistuvassa yhteiskunnassa. AFinLAn vuosikirja 2017* s. 133–160. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisu 75. Jyväskylä: Suomen

- soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA.
- MÄÄTTÄ, SIMO – SUOMALAINEN, KARITA – TUOMARLA, ULLA 2020: Maahanmuuttovastaisen ideologian ja ryhmäidentiteetin rakentuminen Suomi24-keskusteluissa. – *Virit-täjä* 124 (2) s. 190–216. <https://doi.org/10.23982/vir.81931>.
- NIEMELÄ, HEIDI 2019: Oululaisopiskelijoiden käsityksiä maahanmuuttajien puhumasta suomesta. – Harri Mantila, Maija Saviniemi & Niina Kunnas (toim.), *Oulu kieliyhteisönä* s. 200–251. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- NIEMINEN, TARJA – LARJA, LIISA 2015: Kielitaito. Suomen tai ruotsin kielitaito vähintään keskitasoa kolmella neljästä ulkomaalaistaustaisesta. – Tarja Nieminen, Hanna Sutela & Ulla Hannula (toim.), *Ulkomaalaistaustaisten työ ja hyvinvointi Suomessa 2014* s. 43–54. Helsinki: Tilastokeskus.
- PIETIKÄINEN, SARI – MÄNTYENEN, ANNE 2019: *Uusi kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.
- PILLER, INGRID 2002: Passing for a native speaker. Identity and success in second language learning. – *Journal of Sociolinguistics* 6 (2) s. 179–206. <https://doi.org/10.1111/1467-9481.00184>.
- 2014: Editorial. Linguistic diversity and social inclusion in Australia. – *Australian Review of Applied Linguistics (ARAL)* 37 (3) s. 190–197. <https://doi.org/10.1075/aryl.37.3>.
- PILLER, INGRID – TAKAHASHI, KIMIE 2011: Linguistic diversity and social inclusion. – *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* 14 (4) s. 371–381. <https://doi.org/10.1080/13670050.2011.573062>.
- PÄLLI, PEKKA – LILLQVIST, ELLA 2020: Diskurssianalyysi. – Milla Luodonpää-Manni, Markus Hamunen, Reetta Konstenius, Matti Miestamo, Urpo Nikanne & Kaius Sinnemäki (toim.), *Kielentutkimuksen menetelmiä II* s. 374–422. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <https://doi.org/10.21435/skst.1457>.
- RUUSKA, KATHARINA 2020: *At the nexus of language, identity and ideology. Becoming and being a highly proficient second language speaker of Finnish*. JYU Dissertations 309. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- SCOTSON, MIA 2018a: Korkeakoulutettujen maahanmuuttajien kielivalinnat vuorovaikutuksessa. – Jonna Koponen, Lotta Kokkonen, Emma Kostiainen & Ira A. Virtanen (toim.), *Prologi. Puheviestinnän vuosikirja* s. 44–59. Jyväskylä: Prologos ry.
- 2018b: Toimijuus korkeakoulutettujen suomenoppijoiden visuaalisissa narratiiveissa. – Lotta Lehti, Pauliina Peltonen, Sara Routarinne, Veijo Vaakanainen & Ville Virsu (toim.), *Uusia lukutaitoja rakentamassa. Building new literacies. AFinLAN vuosikirja 2018* s. 206–230. Suomen kielitieteellisen yhdistyksen julkaisuja 76. Jyväskylä: Suomen kielitieteellisen yhdistys. <https://doi.org/10.30661/afinlavk.69056>.
- 2020: *Korkeakoulutetut kotoutuvat suomen kielen käyttäjinä. Toimijuus, tunteet ja käsitykset*. JYU Dissertations 271. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8259-1>.
- SILVERSTEIN, MICHAEL 1979: Language structure and ideology. – Paul R. Clyne, William F. Hanks & Carol L. Hofbauer (toim.), *The elements. A parasession on linguistic units and levels. April 20–21, 1979. Including papers from the conference on non-Slavic languages of the USSR, April 18, 1979* s. 193–247. Chicago: Chicago Linguistic Society.
- SPOLSKY, BERNARD 2004: *Language policy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- STEVANOVIC, MELISSA – WEISTE, ELINA 2018: Keskustelunalyysi ja fokusryhmien diskursiivinen tutkimus. – Haapanen Lauri, Liisa Kääntä & Lotta Lehti (toim.), *Diskurssin-tutkimuksen menetelmistä. On the methods in discourse studies* s. 114–136. AFinLA-e. Soveltavan kielitieteen tutkimuksia 11. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys

- AFinLA. <https://doi.org/10.30660/afinla.68981>.
- STRÖMMER, MAIJU 2017a: *Mahdollisuuksien rajoissa. Neksusanalyysi suomen kielen oppimisesta siivoustyössä*. Jyväskylä Studies in Humanities 336. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7265-3>.
- 2017b: Work-related language learning trajectories of migrant cleaners in Finland. – *Apples. Journal of Applied Language Studies* 11 (4) s. 137–160.
- SUNI, MINNA 2008: *Toista kieltä vuorovaikutuksessa. Kielellisten resurssien jakaminen toisen kielen oppimisen alkuvaiheessa*. Jyväskylä Studies in Humanities 94. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <https://doi.org/10.17011/apples/urn.201910224568>.
- SUNI, MINNA – LATOMAA, SIRKKU 2012: Dealing with increasing linguistic diversity in schools. The Finnish example. – Jan Blommaert, Sirpa Leppänen, Päivi Pahta & Tiina Räisänen (toim.), *Dangerous multilingualism. Northern perspectives on order, purity and normality* s. 67–95. Basingstoke: Palgrave.
- TARNANEN, MIRJA – PÖYHÖNEN, SARI 2011: Maahanmuuttajien suomen kielen taidon riittävyys ja työllistymisen mahdollisuudet. – *Puhe ja kieli* 31 (4) s. 139–152.
- TIITTULA, LIISA – RUUSUVUORI, JOHANNA 2005: Johdanto. – Liisa Tiittula & Johanna Ruusuvuori (toim.), *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus* s. 9–21. Tampere: Vastapaino.
- VERTOVEC, STEVEN 2007: Super-diversity and its implications. – *Ethnic and Racial Studies* 30 (6) s. 1024–1054.
- WODAK, RUTH – MEYER, MICHAEL 2016 [2001]: Critical discourse studies. History, agenda, theory and methodology. – Ruth Wodak & Michael Meyer (toim.), *Methods of critical discourse studies* s. 1–22. London: Sage Publications.

Liitteet

Liite 1. Ryhmäkeskustelukysymykset

Ryhmäkeskustelukysymykset syksy 2019

Ajattele aikaa, jonka olet elänyt Suomessa ja vastaa... (Voi myös verrata siihen, miten oli silloin, kun tulit Suomeen ja miten on nyt)

1) Arjen kielivalinnat

Mitä osaamiasi kieliä ET käytät:

- jonkun henkilön kanssa tai
- jossakin tilanteessa? Miksi?
- Mikä estää tai rajoittaa sinua näissä tilanteissa?

Mitä kieliä haluaisit käyttää arjessasi enemmän? Miksi?

Millaisissa tilanteissa tuntuu, että haluaisit käyttää äidinkieltäsi/suomen kieltä/jotain muuta kieltä? Miksi?

2) Eri kielet puhetilanteissa

Mitä kieliä sinulle puhutaan ja missä tilanteissa?

Millaisissa tilanteissa sinulla tulee esim. suomenkielisen puheen sekaan jotain toista kieltä? Mitä muut ihmiset sanovat siitä (puoliso, ystävät, työkaverit...)?

Oletko ollut tilanteessa, jossa toiset henkilöt puhuvat kieltä, jota et osaa ollenkaan tai jota osaat huonosti? Mitä sitten tapahtui?

Huomioidaanko/huomioitiinko sinun kielitaitosi (taso) töissä, harrastuksissa? Miten?

3) Kielet arjessa toimimisen esteenä tai mahdollisuutena

Millaisesta kielitaidosta on mielestäsi hyötyä Suomessa?

Onko ollut tilanteita, joissa olet toivonut osaavasi jotain kieltä (paremmin)? Mitä tapahtui?

Mikä merkitys on mielestäsi sillä, että osaa sen maan/alueen kieltä, jossa asuu?

Mitä tarkoittaa kielellä pärjääminen tai selviäminen (sinun elämässäsi)? Mitä muuta kieli merkitsee tai mitä muuta kielellä voi tehdä?

4) Tilanteet, joissa sinua ei ymmärretä tai sinä et ymmärrä muita

Millaisia kokemuksia sinulla on tilanteista, joissa joku ei ymmärrä sinua tai sinä et ymmärrä muita? Mitä tapahtui? Mikä mielestäsi aiheutti väärinymmärryksen?

Mitä keinoja käytät, kun et ymmärrä tai sinua ei ymmärretä?

Oletko joskus turvautunut siihen, että et osaa suomea (tai kieltä x)?

5) Kielten ominaisuudet ja merkitys

Miten osaamasi kielet eroavat toisistaan?

Mitä osaamasi kielet merkitsevät sinulle?

Mitä äidinkieli tarkoittaa?

Millä kielellä näet unia, vitsaillet, ajattelet, kiroilet, puhut rakkaudesta?

Liite 2. Litterointimerkinnot

.	virkkeeksi tulkittu jakso
,	tauko
((tauko))	pitkä, useita sekunteja kestävä tauko
si-	kesken jäänyt sana
(englanti)	epäselvästi kuultu sana
(on englanti)	pitempi epäselvästi kuultu jakso
(-)	sana, josta ei ole saatu selvää
(--)	pitempi jakso, josta ei ole saatu selvää
((nauraa))	litteroijan kommentteja tai selityksiä tilanteesta
[kaupunki]	anonymisoitu tieto
--	poisjätetty sana tai pitempi poisjätetty jakso

English as a language choice in the discourses of people of foreign background living in Finland

This article observes the ways in which people of a foreign background living in Finland speak about their language choices in everyday interactions in pair conversations. The focus is on situations in which participants choose to use English and the discourses constructed upon these choices. The multilingual interactions and discourses constructed that arise are connected to the linguistic situation in Finnish society. The data consists of ten video-recorded pair conversations, featuring a total of 20 participants. The analysis is conducted by using the methods of critical discourse analysis, which reveals language practices and the ideologies behind them. These discourses are constructed from the language features used by participants as they describe everyday linguistic situations.

The choice of English appears to be an integral part of the interaction and stems from the shared multilingual resources of the participants. Language choices are described as a need to obtain confirmation in a demanding situation, in which resources are gauged in relation to the situation and the possibility to achieve mutual understanding. Furthermore, language choices are seen as inevitable: otherwise, the interaction is disturbed. This seems to stem from the idea that one should stick to one language during a conversation, though the use of several language resources is natural and helps avoid interruptions. Within this discourse, the need to negotiate questions of language and the default language assumptions of other participants stand in opposition. More emphasis should be given to language awareness and using parallel languages to foster the inclusion of all members of society.

Englanti kielivalintana Suomessa asuvien ulkomaalaistaustaisten henkilöiden diskursseissa

Artikkelissa tarkastellaan, miten Suomessa asuvat ulkomaalaistaustaiset puhuvat parikeskusteluissa arkisista vuorovaikutustilanteista ja kielivalinnasta. Huomio keskittyy englannin kielen valitsemiseen ja siitä rakennettuihin diskursseihin. Aineistona on kymmenen videoitua parikeskustelua, ja tutkimuksessa on yhteensä 20 osallistujaa. Analyysimenetelmänä on kriittinen diskurssianalyysi, jonka avulla saadaan esille kieli-käytänteitä ja niihin vaikuttavia ideologioita. Diskurssien analysoidaan rakentuvan kielenaineiksissa, joita osallistujat käyttävät puhuessaan arjen vuorovaikutustilanteista.

Englanti kielivalintana näyttäytyy diskursseissa ensinnäkin osana jaettuina monikielisiä resursseja, mikä mahdollistaa useiden resurssien varioivan käytön. Toiseksi kielivalinnasta puhutaan varmistuksen tarpeena erityistilanteissa, jolloin resursseja suhteutetaan tilanteeseen ja arvioidaan mahdollisuuksia saavuttaa yhteisymmärrys. Kolmanneksi kielivalinta näyttäytyy pakon sanelemana, sillä muuten vuorovaikutus keskeytyy tai estyy. Englannin valitseminen näyttäytyy ristiriitaisena ensinnäkin silloin, kun esillä on oletus yhden kielen käyttämisestä keskustelussa, vaikka useiden resurssien hyödyntäminen käytännössä onkin luontevaa ja englannin käyttämisellä estetään vuorovaikutuksen häiriintyminen. Toiseksi diskursseissa vastakkain asettuvat tarve neuvotella resursseista vaativassa tilanteessa ja kielivalinnalle asetetut ennakkooletukset. Kielitietoisuuden lisääminen ja siten kielineuvottelujen sekä rinnakkaiskielisyys hyötyjen tekeminen näkyväksi edistäisi kaikenlaisten kielenpuhujien osallisuutta yhteiskunnassa.

Kirjoittajan yhteystiedot:
etunimi.sukunimi@oulu.fi

Kirjoittaja on tutkijatohtori Oulun yliopiston Linbo-hankkeessa, jossa tutkitaan monikulttuurisia vuorovaikutustilanteita, kielellisiä epäsymmetrioita ja osallisuutta.